

FOKUSIRANE STUDIJE GEOGRAFSKI POVEZANIH ZEMALJA: ANALIZA REGIONALNO ORIJENTIRANIH STUDIJA U POLITOLOŠKIM IZDANJIMA 1996-2012.

Andreja Petković

*Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: svibanj 2013.

Sažetak Rad se bavi fokusiranim studijama zemljopisno povezanih i zemljopisno nepovezanih zemalja, odnosno regionalnim i komparativnim regionalnim studijama. U prvom dijelu opisuju se uloga i razvoj te vrste studija kao poddiscipline komparativne politike. U drugom dijelu iznose se rezultati kvantitativne analize sadržaja tekstova objavljenih u časopisima kojima je Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu izdavač ili suizdavač. Predmet analize su regionalne studije Jugoistočne i Srednje Europe objavljene u tim časopisima. Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi koje zemlje u svome okruženju hrvatski politolozi (i drugi autori koji u njima objavljuju na hrvatskom ili engleskom jeziku) najčešće istražuju te s kojim se zemljama Hrvatska najčešće komparira. Istraživanje je pokazalo da kada je riječ o istraživanju regije, politolozi sužavaju svoja istraživanja na zemlje bivše Jugoslavije.

Ključne riječi regionalne studije, komparativne regionalne studije, Hrvatska, Jugoistočna Europa, Srednja Europa

Što su regionalne studije i jesu li nam potrebne?

Fokusirane studije zemljopisno povezanih zemalja jedna su od plodnijih i utjecajnijih¹ poddisciplina suvremene

komparativne politike. Kasapović (2007: 76) upozorava da neki autori u rasprava-ma o poddisciplinama političke znanosti

ba, 1989; Collier, 1979; Daalder, 1962; Eisenstadt, 1963; Huntington, 1991. Nabrojani naslovi samo su mali broj regionalnih studija koje su posljednjih desetljeća postale temeljna literatura u političkoj znanosti.

¹ Usp. Putnam, Leonardi, Nanetti, 1993; Linz i Stepan, 1996; Lijphart, 1999; Almond i Ver-

smještaju regionalne studije i u područje međunarodnih odnosa. Autorica naznači važnu razliku u načinu istraživanja regije iz perspektive međunarodnih odnosa i komparativne politike: "Dok se u komparativnoj politici regija promatra kao prostorna povijesno-politička i socijalno-kulturna zajednica, u međunarodnim odnosima ona se strukturira u prostorni regionalni sustav kao jedan od podsustava globalnoga međunarodnog sustava" (Kasapović, 2007: 76). Komparativna politika uspoređuje jedinice analize s obzirom na određeno istraživačko pitanje, a međunarodni odnosi proučavaju interakcije različitih političkih sustava. Stoga, međunarodni odnosi promatraju regije s obzirom na njihovu interakciju s drugim političkim sustavima i u tom smislu istražuju samo jedan segment onoga što podrazumijevaju regionalne studije (v. tablicu 2. na str. 145), a što može biti zahvaćeno metodama komparativne politike kroz gore prikazane istraživačke strategije. To je vjerojatno razlog što većina prestižnih svjetskih sveučilišta (npr. Columbia, Berkeley, Princeton, Oxford) smješta kolegije iz regionalnih studija u nastavne programe komparativne politike, kao što to pokazuje analiza nastavnih programa koju su izradili Petek i Petković (2007: 312-362).

U nastavku ću prikazati obilježja suvremenih regionalnih studija i njihov doprinos komparativnoj politici, političkoj znanosti i društvenim znanostima općenito. Basedau i Köllner razlikuju tri vrste regionalnih studija: unutarregionalne, međuregionalne i višeregionalne.²

² Termini koje upotrebljavaju Basedau i Köllner – *intraregional*, *interregional* i *crossregional* – na hrvatskom odgovaraju terminima: unutarregionalne, međuregionalne i višeregionalne studije.

Unutarregionalne studije nazivamo još i fokusiranim studijama zemljopisno povezanih zemalja, dok se međuregionalne studije i višeregionalne studije ubrajaju u fokusirane studije zemljopisno nepovezanih zemalja. Unutarregionalne studije proučavaju entitete unutar neke regije, primjerice vrste političkih režima u Južnoj Americi ili izborne sustave u Europi. Ta je vrsta studija najjednostavnija, a time i najrasprostranjenija, jer se proučava jedan poseban predmet unutar jedne regije. U tu vrstu studija možemo ubrojiti i studije slučaja s obzirom na to da su koncentrirane na jedan predmet koji istražuju u kontekstu jedne zemlje. Istraživačko pitanje glasi: kakav je naš predmet u kontekstu jedne regije ili pojedine zemlje, odnosno pojedinih zemalja unutar te regije?

Razina složenosti istraživanja povećava se kod međuregionalnih studija. Kako navode Basedau i Köllner, međuregionalne studije uzimaju kao jedinicu analize različita područja odnosno same teritorije, pa primjerice možemo istraživati oblike ekonomske suradnje u Aziji i Latinskoj Americi. Svrha je takvih istraživanja utvrditi regionalne obrasce, te je ključno pitanje kojima započinju: kako regije u različitim dijelovima svijeta reagiraju na isti podražaj? Zbog složenosti istraživanja i geografske opsežnosti istraživačkog zahvata ta je vrsta studija još relativno rijetka.

Najsloženija su vrsta regionalnih studija višeregionalne studije, kojima su predmet entiteta iz različitih regija. Omogućavaju geografski najšire istraživanje tako što testiraju jednu pojavu u najvećem broju slučajeva. Tako možemo istraživati ulogu nevladinih organizacija u politici zaštite okoliša europskih zemalja, zemalja Latinske Amerike i zemalja Bliskog istoka. Višeregional-

ne³ su studije najveći laboratorij za istraživanje odabranih varijabli, a samim time i za najvišu razinu testiranja univerzalnosti postavljenih teorija. Najveće je ograničenje tih studija, osim finansijske zahtjevnosti, to što zbog velikog broja slučajeva istraživanje mora biti

ograničeno u broju varijabli. Međuregionalne i višeregionalne studije globalne su studije regija jer u istraživanju neke regije teritorij uzimaju kao cjelinu, tj. kao jednu jedinicu. Regionalne su studije velik istraživački izazov. Podrazumijevaju interdisciplinarnost istraživanja i interdisciplinarne kompetencije samog istraživača. Szanton ih opisuje kao obitelj akademskih područja i aktivnosti koje obilježavaju: intenzivno izučavanje jezika, dubinsko terensko istraživanje, izučavanje lokalne povijesti, stajališta, materijala i interpretacija, testiranje, elaboriranje, kritiziranje ili razvoj "utemeljenih teorija"⁴ nasuprot pukome deskriptivnom opažanju te svakako interdisciplinarnost (Szanton, u: Basedau i Köllner, 2007: 109). Regionalne studije ipak svoju ključnu odrednicu nalaze u određenim političkim, geografskim, povijesnim i/ili kulturnim cjelinama, pa tako imamo studije Bliskog istoka, Latinske Amerike, Istočne Europe, Afrike i drugih regija. Sve te studije polaze od nekog teritorija, bio on lokalni, regionalni ili globalni. Regionalne studije mogu imati mnoštvo predmeta istraživanja, ali svaka od njih svoj predmet istraživanja gleda kroz okvir teritorija.

Odabir istraživačke strategije regionalnih studija (v. tablicu 1. na sljedećoj stranici) ovisi o heterogenosti uvjeta u okruženju, o broju slučajeva te o vrsti komparativne analize koja se primjenjuje. Porastom broja slučajeva i heterogenosti uvjeta koji proizlaze iz tog povećanja opada broj varijabli koje istraživač može istražiti. Kod unutarregionalnih studija istraživač će obično primijeniti dizajn najslikovitijih slučajeva jer očekuje da zemlje koje pripadaju određenoj regi-

³ Knjiga Linza i Stepana *Demokratska tranzicija i konsolidacija: Južna Europa, Južna Amerika i postkomunistička Europa* (1996) jedan je od poznatijih primjera višeregionalne studije, odnosno primjer fokusiranih studija zemljopisno nepovezanih zemalja, koji izvrsno ilustrira metodološku složenost takvih studija. Linz i Stepan oslanjaju se na teoriju aktera, teorije igara i neoinstitucionalnu teoriju. Njihov je metodološki pristup dizajn najslikovitijih slučajeva u dijelovima studije koji se odnose na istraživanje unutar regije, ali i dizajn najrazličitijih slučajeva kada u analizu uključuju i promatranja između regija. Tako širok predmeta istraživanja zahtijevao je upotrebu kvalitativnih i kvantitativnih metoda analize (tipološka analiza, analiza anketnih upitnika, analiza sadržaja, neoinstitucionalna analiza, analiza ovisnosti o prijedenoj puti, teorija igara, intervjuiranje ključnih aktera...). Autori primjenjuju sinkronijsko-dijakronijsku analizu. Sinkronijsku u segmentu u kojem istražuju tranzicije koje su se odvijale u isto vrijeme, kao u slučaju Južne Europe, a dijakronijsku kada se u analizu uključuje postkomunistička Europa. Jedinica analize su politički režimi, kod kojih se ispituju dvije ovisne varijable – demokratska tranzicija i konsolidacija demokracije. Neovisne varijable Linz i Stepan podijelili su na dvije makrovarijable: državnost, pod kojom podrazumijevaju složen odnos između države, nacije i demokratizacije te tip režima. Neovisne su varijable obrazac tranzicije i akteri, koje opet dijele na nekoliko skupina – aktere nedemokratskog režima, aktere pokretače i provoditelje procesa tranzicije te kontekst tranzicije u odnosu na: međunarodni utjecaj, političku ekonomiju legitimiziranja i prisile te okruženje u kojem se donosi ustav.

⁴ Engl. *grounded theory*.

Tablica 1. Odabir istraživačke strategije pri izradi regionalnih studija

	Unutarregionalna komparativna analiza	Međuregionalna komparativna analiza	Višeregionalna komparativna analiza	
Uvjeti okruženja	Relativno homogeni	Heterogeni	Većim dijelom heterogeni	
Dostupnost slučajeva	Mali do srednji broj slučajeva (N)	Mali broj slučajeva (N)	Velik broj slučajeva (N)	Mali do srednji broj slučajeva (N)
Izbor strategije komparativnog istraživanja	Dizajn najslbličnijih slučajeva	Eksplorativna komparacija i dizajn najrazličitijih slučajeva	Analiza više zemalja	Dizajn najrazličitijih slučajeva (+ kontrolni slučajevi)

Preuzeto iz: Basedau i Köllner, 2007: 119.

ji imaju dovoljno sličnosti koje proizlaze iz zajedničke povijesti, međusobnih interakcija i drugih kulturnih i društvenih obilježja tipičnih za regiju. Pritom je važno imati na umu da pripadnost dviju zemalja istoj regiji ne znači “automatski” da su one slične i da je ta sličnost dovoljna da se primijeni dizajn najslbličnijih slučajeva. Međuregionalne i višeregionalne studije zahtijevaju primjenu dizajna najrazličitijih slučajeva jer su povijesne i kulturne sličnosti među istraživanim zemljama manje ili ih uopće nema, pa je stoga uputno uključiti i kontrolne slučajeve.

Pokušavajući odgovoriti na pitanje o svrsishodnosti i važnosti regionalnih studija, Basedau i Köllner daju hijerarhijski prikaz epistemoloških razina regionalnih studija (v. tablicu 2.). Epistemološke razine koje autori razlikuju jesu razina opisa, razina koncepata, razina teorija te razina izrade praktičnih preporuka za donositelje odluka (tu razinu možemo nazvati *policy* ulogom⁵ regio-

nalnih studija). Tako se koristi od regionalnih studija protežu od najniže razine spoznaje na kojoj se daju deskriptivne informacije do najviše razine spoznaje na kojoj se testiraju postojeće i razvijaju nove teorije.

Imajući u vidu prikazane epistemološke razine i ograničenja društvenih znanosti, kao što je nemogućnost izoliranja predmeta istraživanja u laboratoriju, regionalne studije nameću se kao nužnost znanstvenih istraživanja. Društvene znanosti svaki svoj predmet istražuju unutar nekog konteksta. Nova regija ili nova zemlja nudi novi kontekst koji ima kontrolnu funkciju, ako je riječ o različitim kontekstima. Ako je pak

(Basedau i Köllner, 2007: 120). Puko prenošenje modela bez razumijevanja konteksta može proizvesti upravo suprotne rezultate od željenih. Vjerojatno je najpoznatiji primjer “presađivanja” institucija “preslikavanje” predsjedničkog sustava vlasti SAD-a na države Južne Amerike. Sustavom “kočnica i ravnoteža” predsjednički sustav vlasti u SAD-u proizvodi stabilan politički sustav, dok prenesen u južnoamerički kontekst proizvodi sasvim drugačije rezultate.

⁵ Regionalne studije mogu nam pružiti “zdravu znanstvenu bazu za donositelje odluka”

Tablica 2. Hijerarhijski prikaz epistemoloških razina regionalnih studija

Opis	Koncepti	Teorije	Praktične preporuke za donositelje odluka
Učenje o drugim regijama	Testiranje mogu li koncepti “putovati” iz jedne regije/ zemlje u drugu	Osporavanje uzročno-posljedičnih tvrdnji proizišlih iz proučavanja drugih regija	Pružanje deskriptivnih informacija vezanih uz probleme u specifičnim područjima
Produbljivanje znanja o području porijekla i/ili interesa komparativnom analizom	Izoštavanje/ prilagođavanje	Izoštavanja uzročno-posljedičnih tvrdnji na temelju konteksta	Deskriptivne informacije o prisutnosti nekog fenomena u regiji
Identifikacija općih sličnosti i razlika među regijama	Razvoj novih koncepata	Razvoj novih uzročno-posljedičnih tvrdnji	Teorija o uzročno-posljedičnim vezama kao podloga za dizajn javnih politika za određeno područje

Preuzeto iz: Basedau i Köllner, 2007: 114.

kontekst sličan, kontrolna funkcija regionalnih studija potvrđuje se pri testiranju ponovljivosti rezultata, što je osnova znanstvenog pristupa. Regionalne studije pravi su test naših teorija: one nam omogućavaju da na temelju različitih konteksta koje nam pružaju različite regije pronađemo univerzalne elemente teorije i da identificiramo one elemente teorija koji se mijenjaju sukladno posebnim obilježjima konteksta. Kako bismo ostvarili te željene epistemološke doprinose istraživanjima i izbjegli selekcijsku pristranost usmjeravanu većim interesom za regiju nego interesom za istraživačko pitanje, nužan je metodološki oprez. Istraživanje regije mora biti opravdano komparacijom slučajeva unutar regije u kojima ishod relevantan za istraživačko pitanje postoji i onih u kojima on ne postoji unatoč sličnosti koja obilježavaju slučajeve u regiji. Funkcije što ih regionalne studije imaju za društvene znanosti nisu oduvijek

bile prepoznate. Njihov postupni razvoj, kako je već naglašeno, započeo je proizvodnjom “znanja za politiku”, a tek je kasnije počeo proizvoditi “znanje o politici” i etablirao regionalne studije kao znanstvenu poddisciplinu komparativne politike. Taj razvoj, obilježen dvjema krizama, ukratko ću opisati u dijelu koji slijedi.

Razvoj regionalnih studija i suočavanje s dvjema krizama

U doba Hladnoga rata, kada se regionalne studije počinju uspostavljati kao disciplina, njihove su funkcije bile mnogo instrumentalnije od epistemoloških razina koje prepoznaju Basedau i Köllner. U tom je razdoblju ključno bilo “poznavati svoga neprijatelja”, a regionalne studije bile su instrument za prikupljanje informacija koje su se potom iskorištavale u sukobu ideologija u međunarodnoj areni. Lucian W. Pye navodi da

je odmah po završetku Drugog svjetskog rata na Harvardu osnovan "Russian Research Center", a ubrzo nakon toga i "Universities Service Center", studij komunističke Kine, u Hong Kongu. U SAD-u su većinu takvih studija, a svakako one najznačajnije, financirale velike zaklade kao što su Ford, Carnegie i Rockefeller. Fordova je zaklada u razdoblju od 1950. do 1973. donirala oko 278 milijuna dolara za studije različitih regija (Pye, 1975: 11-14). Razvoj regionalnih studija u SAD-u ilustrirao je koristi regionalnih studija kao "znanja za politiku" i drugim zemljama Zapada, odnosno kao sredstva ostvarivanja ili zadržavanja utjecaja u nekoj regiji. Pritom je ponajprije riječ o kolonijalnim silama, pa su regionalne studije dugo vremena s pravom bile shvaćane kao kolonijalna znanost *par excellence*. Pye navodi primjer Velike Britanije: "Foreign Office, preko Komisije pod vodstvom lorda Scarbrougha, predlaže 1947. kreiranje posebnih *grantova* kako bi se osigurao dovoljan broj stručnjaka za orijentalne i slavističke studije" (Pye, 1975: 13). Zbornik *Political Science and Area Studies. Rivals or Partners?* iz 1975. koji je uredio Pye ključan je za prikaz razvoja regionalnih studija u doba Hladnog rata. Iako je takav financijski poticaj otvorao prostor istraživanju, ujedno ga je i ograničavao, kao što pokazuje primjer studija Azije tijekom Hladnog rata, koje su zapravo bile studije Rusije. Instrumentalizacija regionalnih studija radi ostvarivanja političkih interesa postala je teret koji one dijelom nose i danas. Za posljedicu je imala smanjenje istraživačkog interesa, osobito s razvojem postkolonijalne kritike i krajem Hladnog rata. S krajem Hladnog rata količina sredstava uložених u regionalne studije drastično je smanjena zbog pretpostavke da će svijet postati unipolaran.

Izgubila se potreba istraživanja drugih sustava zbog tada aktualnih "proročanstava" o nadolazećem "kraju povijesti" i konačne pobjede demokracije zapadnoga tipa. Osim s financijskom regionalne studije suočavale su se i s epistemološkom krizom koja je proizlazila iz načina na koji su se upotrebljavali njihovi rezultati. Postkolonijalna kritika, u kojoj je prednjačio Edward Said,⁶ ukazala je na "zapadnocentričnost" društvenih znanosti, a regionalne studije kao hladnoratovsko i kolonijalno oruđe odbacivane su kao neznanstvene.

⁶ "Nipošto ne treba pretpostavljati kako je struktura orijentalizma naprosto puka struktura laži ili mitova koja bi se, onog trena kad bi se istina o njima izrekla, jednostavno rasplinula. Ja vjerujem da je orijentalizam važniji kao znak euroatlantske moći nad Orijentom nego kao vjerodostojan diskurs o Orijentu (što on, u svojem akademskom ili znanstvenom obliku, tvrdi da jest). Čvrstu unutarnju snagu orijentalističkog diskursa, njegove bliske veze s društveno-ekonomskim i političkim institucijama vlasti i njegovu nedvojbenu izdržljivost moramo ipak poštovati i pokušati razumjeti. Uostalom, svaki sustav ideja koji kao poučna mudrost (u akademskim ustanovama, u knjigama, na kongresima, na sveučilištima, u institutima za diplomatske odnose) može ostati nepromijenjen od doba Ernesta Renana kasnih 1840-ih godina pa do svojega današnjeg oblika u Sjedinjenim Državama, mora biti nešto mnogo više od puke zbirke laži. Zato orijentalizam nije nestvarna europska fantazija o Orijentu, nego stvoren korpus teorije i prakse u koji se naraštajima materijalno ulagalo. Kontinuirano ulaganje učinilo je orijentalizam, kao sustav znanja o Orijentu, prihvaćenim filtrom kroz koji je Orijent prodirao u zapadnu svijest, baš kao što je to ulaganje umnožilo – zapravo, učinilo plodnima – tvrdnje što su se raširile iz orijentalizma u opću kulturu" (Said, 1999: 13).

Razdoblje dviju kriza regionalnih studija nije dugo trajalo. Ubrzo je postalo jasno da unipolarnost nije izgledna i da su zapadne demokracije samo jedan od mnogih načina uređenja društva. Osim toga, uvijek postoji neprijatelj kojeg treba poznavati. Događaji 11. rujna daju nov zamah razvoju regionalnih studija, osobito onih Bliskog istoka. Donekle je prevladana i epistemološka kriza regionalnih studija. Negativne konotacije koje proizlaze iz upotrebe regionalnih studija u političke i ratne svrhe potiskuju se pred ključnim argumentom regionalnih studija, koji glasi da je sva teorijska znanja potrebno kontekstualizirati, dakako, uz napomenu da ni samo poznavanje konteksta, bez proizvodnje znanja koja transcendiraju regije, nije dovoljno. U znanstvenom smislu regionalne studije nam omogućavaju da se oslobodimo parohijalnosti, što je dugo bilo obilježje društvenih znanosti na Zapadu. Epistemološka kriza regionalnih studija krenula je iz postkolonijalne kritike, ali su regionalne studije prepoznate i kao rješenje problema u kojem su dugo sudjelovale, prepoznavanjem njihovih doprinosa na znanstvenim razinama.⁷ Novi trend u području regio-

nalnih studija, kojem se Centri za regionalne studije okreću kako bi doskočili prigovoru o instrumentalizaciji regionalnih studija s jedne strane te s obzirom na tokove globalizacije i transnacionalne tokove s druge strane, jest razvoj tzv. autorefleksivnih regionalnih studija.⁸ Te se studije razvijaju pod utjecajem tzv. prostornog zaokreta u društvenim znanostima (Middell i Naumann, 2010) koji poziva znanstvenike na veću samorefleksiju prilikom istraživanja i na prihvaćanje činjenice da su regije društveno i povijesno stvoreni konstrukti s ciljem razbijanja zapadnocentričnog fokusa istraživanja i sa zanimljivom idejom o istraživanju centara iz perspektive periferija. Ideja istraživanja centara iz perspektive periferija posljedica je prihvaćanja činjenice da iz kojega god ugla gledamo na neki predmet istraživanja, isključujemo neku drugu moguću perspektivu i njene doprinose razumijevanju tog predmeta. Takav način gledanja na regije daje prednost znanstvenicima koji sami dolaze iz neke regije, pa tako i hrvatskim znanstvenicima, ne samo da opskrbljuju centre informacijama koje mogu jeftinije prikupiti već da svojim interpretacijama daju nove interpretacije samih centara. Suvremeni razvoj regionalnih studija doveo je u fokus istraživanje novih prostora kao relevantnih te pružanje novih pogleda koji dolaze iz onog što su prije bile periferije na već zadane prostore s ciljem oslobađanja društvenih znanosti od parohijalnosti.

⁷ Robert H. Bates u svom tekstu *Area Studies and the Discipline: A Useful Controversy?* (1997) istražuje promjenu poimanja regionalnih studija kao isključivo oblika tehnokratskog znanja. Studije (američke) politike smatrane su "pravin" znanstvenim studijama, a njihovi autori "pravin" društvenim znanstvenicima. Globalizacija svijeta pokazala je da je takav pristup ograničen jer istražuje samo jednu vrstu političkog sistema, i to onu koja čak ni nije dominantna u svijetu. Upravo su te spoznaje omogućile etabliranje regionalnih studija kao važne poddiscipline komparativne politike, jer su bile usmjerene na istraživanje velikog dijela svijeta koji je u

prijašnjim društveno-znanstvenim istraživanjima bio zanemaren.

⁸ Kao što je to npr. slučaj s Centrom za regionalne studije u Leipzigu (više na <http://www.uni-leipzig.de/cas/>) (10. 9. 2012).

Istočna Europa, Srednja Europa, Jugoistočna Europa ili (Zapadni) Balkan?⁹

Ukratko sam prikazala razvoj regionalnih studija i metodologiju kojom se one koriste u istraživanju. Ostaje nam pitanje: kada neko područje postaje regija? Postkolonijalna kritika bila je ključna za prepoznavanje činjenice da regije nisu statične geografske datosti, već dinamičan povijesni koncept. Pojam regije mijenjao se kroz povijest. Regije su se definirale s obzirom na dominantne centre moći i položaje zemalja u odnosu na te centre moći. Za definiranje regionalne pripadnosti neke zemlje ključan je njen odnos spram centara moći, tj. odgovor na pitanje nalazi li se regija unutar centra ili je na periferiji i samo je sfera kojom centar dominira. Centri moći promjenjivi su, stoga se i definicije regija mijenjaju. Današnja prevladavajuća podjela Europe i svijeta na Istok i Zapad nije uvijek bila referentna. Povijesno je možda važnija bila podjela Europe na Sjever i Jug. S modernom i Weberovim djelom *Protestantska etika i duh kapitalizma* (Weber, 1905) ta se opreka razrađuje s obzirom na religijsku opreku između sjeverne protestantske i južne katoličke Europe.¹⁰ U We-

berovu djelu prešutna je, ali prisutna, afirmacija sjevera i protestantskih vjerskih zajednica nasuprot "rastrošnosti" katolika, a proizlazi iz interpretacije razvijene Njemačke kao centra industrijske moći na početku 20. stoljeća. Povijest je, prije Webera, sa Sjeverom češće povezivala negativne konotacije, koje su isto tako proizlazile iz interpretacije centara: "Antički Grci upotrebljavali su pojam Orient kako bi oslikali antagonizam između civiliziranog svijeta i barbara, iako je za njih bila ključna dihotomija između kulturnog Juga i barbarskog Sjevera (Tračani i Skiti)" (Todorova, 1997: 11). U Starom zavjetu navodi se da je pakao (šeol) smješten na sjeveru (Job, 26:6), tako da interpretacija Sjevera kao negativne opreke postoji, osim u grčkoj, i u judeokršćanskoj tradiciji. S Napoleonovim osvajanjima počinje se mijenjati percepcija Europe s obzirom na opreku Sjever-Jug. Tada Rusija postaje "Istok", a svoju poziciju na tom položaju učvršćuje u doba Hladnog rata. Vidljivo je da definicije i interpretacije regija ovise o centrima moći i vrijednostima koje ti centri njeguju, te o njihovoj definiciji neprijatelja, koji je vrlo često bio i neprijatelj na bojniom polju. Regionalne studije i danas često ovise o trenutačnim ratnim žarištima, pa tako u vrijeme sukoba devedesetih godina dolazi do proliferacije studija Balkana, kasnije preimenovanih u studije Jugoistočne Europe.

Termini kojima označavamo regije nisu vrijednosno neutralni. Podjele svi-

⁹ U ovom dijelu rada neću raspravljati o genealogiji termina u podnaslovu i značenjima koja se vezuju za svaki od njih. Podnaslov naznačuje dileme s kojima se suočavamo u pokušaju određivanja regionalne pripadnosti Hrvatske kao zemlje koja se nalazi na razmeđu više regija.

¹⁰ Weberov glavni argument govori da postoji određena "izborna sklonost" (*Wahlverwandtschaft*) u religijskim osnovama kulture koja čini određene tipove religija sklonijim određenim tipovima ekonomskog uređenja. Protestantska etika sjevernih nara-

da Europe bila je u skladu s kapitalističkim duhom štednje i reinvestiranja kapitala i tako omogućila njegov razvoj, dok južni katolički narodi nisu mogli dati dovoljan poticaj razvoju kapitalizma koji bi proizlazio iz njihova etosa.

jeta na regije proizlaze iz opreke “mi” i “oni”. Takva podjela podrazumijeva i značenja koja određuju odnose što ih imamo prema onima koji su “mi” i vrlo često negativna značenja koja se pripisuju onima “drugima”. Male zemlje, poput Hrvatske, nisu imale mnogo izbora u definiranju svoje regionalne pripadnosti. Vrlo često te zemlje nastoje pobjeći od negativnih konotacija koje se vežu uz one druge tako što žele pobjeći iz same regije. Obnavljanje ideje Srednje Europe proizlazi iz želje da se pobjegne iz Istočne Europe kako bi se pobjeglo i od negativnih značenja koja pojam Istočne Europe nosi sa sobom. “Srednja Europa nipošto nije novi koncept, ali svakako pruža alternativni pogled na Europu u isključivo bipolarnim terminima” (Johnson, 2002: 9). Regionalni identitet mijenja se kroz povijest, a mijenjaju se i značenja koja pripisujemo regijama. Nekad su te promjene samo “kozmetičke”, pa tako politički korektniji naziv za Balkan postaje Jugoistočna Europa.¹¹ Kraj Hladnog rata, proces globalizacije, proces regionalizacije, rezultati istraživanja regionalnih studija i uvažavanje nekih teza postkolonijalne kritike doveli su do preispitivanja bipolarne podjele svijeta (Daalder, 2002: 29). Sukladno tim trendovima broj regija u svijetu se povećao,

osobito u Europi, a taj su proces dodatno poticale i institucije EU-a.¹²

¹² Europska Unija potiče regionalnu suradnju zemalja pružajući svojim članicama, potencijalnim članicama i zemljama europskog susjedstva financijske instrumente namijenjene teritorijalnoj suradnji unutar regija i među njima u različitim područjima (znanost, zaštita okoliša, kultura i slično). Europska je Unija u Financijskoj perspektivi 2007-2013. sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj (ERDF) u iznosu od 1,8 milijardi eura podržavala čak 13 transnacionalnih programa suradnje (*Northern Periphery, Baltic Sea, North West Europe, North Sea, Atlantic Coast, Alpine Space, East Central Europe, South West Europe, Mediterranean, Southeast Europe, Caribbean Area, Macaronesia (Açores – Madeira – Canarias), Indian Ocean Area*) organiziranih na regionalnom principu. Postoje i programi prekogranične suradnje u kojima surađuju dvije zemlje koje dijele zajedničku granicu. Novi trend suradnje među regijama u EU-u zasniva se na principu makroregionalnih strategija, kao što je npr. Strategija EU-a za Dunavsku regiju. Ti oblici regionalne suradnje za sada još nisu popraćeni značajnijim sredstvima, ali su se razvili iz dosadašnjih oblika regionalne suradnje. Sukladno članku 7. ERDF regulative (COUNCIL REGULATION (EC) No 1083/2006 of 11 July 2006 laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund and repealing Regulation (EC) No 1260/1999), Europska Komisija, u skladu s postupkom opisanim u članku 103(2) koji obvezuje Komisiju da oformi Odbor nadležan za koordinaciju fondova, u kojemu pravo na člana bez prava glasa imaju i EIB i EIF, usvaja listu područja prihvatljivih za financiranje unutar pojedinog programa suradnje po programu. Hrvatska je u navedenoj financijskoj perspektivi sudjelovala u programu Jugoistočna Europa i Mediteran, dok nije bila uključena u program koji je pokrивao Srednju Europu. Jedan od razloga možda je to što bi bila jedina zemlja koja se koristi

¹¹ Maria Todorova, koja se inspirirala radovima Edwarda Saïda, objašnjavajući porijeklo naziva Balkan pokazuje da naziv Jugoistočna Europa nije vrijednosno neutralan: “U 1930-ima i 1940-ima svjedočimo potpunom diskreditiranju tog navodno neutralnog pojma u njegovoj njemačkoj inačici. Jugoistočna Europa postala je važan koncept u geopolitičkim viđenjima nacista i imala je svoje definirano mjesto u njihovu svjetskom poretku kao *Wirtschaftsraum Grossdeutschland Südost*” (Todorova, 1997: 28).

Karta 1. Europske regije prema kriterijima kulturne sličnosti i kriteriju državnih granica¹³

Kakav je položaj Hrvatske s obzirom na te trendove? Hrvatska se u literaturi smješta i u Srednju Europu (Johnson, 2002) i na Balkan (Bideleux i Jeffries, 2007). Ta dvostrukost nije neobična s obzirom na činjenicu da se Hrvatska geografski nalazi na granici tih dviju regija. Sukladno trima kriterijima koje navode Bideleux i Jeffries za određivanje Sred-

nje Europe, Hrvatska joj pripada stoga što je, u opreci Rim-Bizant, rimokatolička zemlja, za razliku od zemalja Balkana koje većinom pripadaju pravoslavnoj crkvi. Drugi su kriterij granice nekadašnjih srednjovjekovnih carstava i kraljevstava: "Najšire povijesne granice ove regije datiraju iz oko 1500. i odgovaraju zapadnoj granici Svetog Rimskog Carstva Njemačkog Naroda, južnim i istočnim granicama Mađarskog Kraljevstva i istočnoj granici Poljsko-Litavske Unije" (Bideleux i Jeffries, 2007: 4). Kao treću karakteristiku Srednje Europe navode postojanje multinacionalnih carstava.

Granice regija teško je odrediti s obzirom na to da su one dinamičan povijesni koncept, a vrlo često postoji i snažan emotivni moment s kojim se istraživač može susresti kad istražuje neku zemlju

IPA-inim sredstvima unutar toga programa, u čije se područje suradnje uključivanje Hrvatske očekuje u Novoj financijskoj perspektivi 2014-2020.

¹³ Dostupno na: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grossgliederung_Europas.svg. Iako se ne moramo složiti s podjelom kakva nam se nudi na ovoj karti, ona ipak ukazuje na složenost određivanja pripadnosti neke zemlje regiji pokušavajući odrediti regije Europe po dvama kriterijima – kriteriju kulture i državnih granica.

Tablica 3. Regionalna pripadnost Hrvatske u literaturi 2007. godine¹⁴

	Balkan	Srednja Europa	Hrvatska
Zajednička kultura	pravoslavlje	rimokatolicizam	rimokatolicizam
Granice nekadašnjih carstava	Osmansko Carstvo	Habsburško Carstvo	Podijeljena između Mađarskog Kraljevstva, Habsburškog i Osmanskog Carstva
Prisutnost multinacionalnih carstava	Osmansko Carstvo	Habsburško Carstvo	Prisutnost i jednog i drugog carstva

ili regiju, osobito ako je zemlja na razmeđu¹⁵ regija. Unatoč opisanim poteško-

ćama s kojima se suočavamo u određivanju regija, one su društveni i povijesni konstrukti koje ne treba odbaciti stoga što u znanstvenom istraživanju omogućavaju neophodnu redukciju kompleksnosti, potrebnu kako bi se postavljene hipoteze mogle testirati. Sažeta obilježja pripadnosti Hrvatske regiji (v. tablicu 3.) pokazuju da primjena istih kriterija za određivanje regionalne pripadnosti neke zemlje može dati različite rezultate. Primjenjujući iste kategorije, kao što su kultura i granice, neki autori smještaju Hrvatsku u Srednju Europu, dok je drugi iste godine smještaju na Balkan. U nemogućnosti pronalaska odgovora na pitanje o regionalnoj pripadnosti Hrvatske u literaturi, odnosno u onome kako nas vide drugi, postavlja se i pitanje gdje se vidimo sami.

Istraživati vlastitu regiju?

Pokušavajući odgovoriti na pitanje koliko se Hrvatska istražuje u kontekstu regije i koliko hrvatski politolozi istražuju vlastitu regiju, odlučila sam analizirati sadržaj politoloških časopisa kojima je Fakultet političkih znanosti u Zagrebu izdavač ili suizdavač, kao indikator stupnja relevantnosti i aktualnosti koji hrvatski politolozi pridaju svojoj regiji i temama iz regije ili dvjema regijama.

¹⁴ Za Balkan v. Bideleux i Jeffries, 2007, a za Srednju Europu v. Johnson, 2002. Karakteristika multinacionalnih carstava u literaturi se navodi kao distinkcija koja definira regiju Srednje Europe (Johnson, 2002) i regiju Balkana (Todorova, 1997; Mazower, 2002; Lampe, 2006; Bideleux i Jeffries, 2007). Bideleux i Jeffries navode: "Uostalom, nijedna od izdržljivih, dinamičnih i uspješnih 'civilizacija' u svjetskoj povijesti nikada nije bila monolitna ili homogena i njihova živost i dinamizam upravo proizlaze iz njihove kulturne raznolikosti (obično su one multidenominacijske i multikulturalne ili oboje)" (Bideleux i Jeffries, 2007: 9).

¹⁵ Zanimljivo je osobno iskustvo razgovora sa studentima iz Moldavije koje sam susrela na ljetnoj školi u Cerviji u organizaciji Sveučilišta u Bologni. Gorljivo braneći pripadnost Moldavije Balkanu u svojim argumentacijama, Moldavci nastoje "pobjeći" iz Istočne Europe. Slično je i u Hrvatskoj, gdje se govorilo o "povratku u Europu" s pristupanjem EU-u, iz kojeg je "ispala" 1990-ih. Razsa i Lindstrom (2004) opisuju "pad Hrvatske u nemilost", odnosno njezino ispadanje iz europskog kruga u ratnim godinama. Autori dvostruki regionalni identitet Hrvatske, a i drugih područja koja se nalaze na granicama regija, vide kao razlog da se potakne preispitivanje binarnih podjela Europe i svijeta.

Istraživala sam sve tekstove u sljedećim časopisima: *Politička misao* vol. 33-48 (1996-2011), *Anali Hrvatskog politološkog društva* vol. 1-8 (2004-2011), *Političke analize* vol. 1-9 (2010-2012), *Političke perspektive* vol. 1-3 (2011-2012). Od tih časopisa jedino su *Političke perspektive* plod suradnje Fakulteta političkih nauka u Beogradu i Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu i vide se kao regionalni časopis¹⁶ posvećen temama iz re-

¹⁶ V. Uvod uz prvi broj: "Političke perspektive je novi regionalni časopis koji će objavljivati tekstove iz političke nauke i susjednih disciplina. ... Časopis nije usko specijalizovan niti disciplinarno ograničen, mada fokus časopisa jeste politička nauka. Ideja je da se promoviše stručno i akademsko izučavanje politike, tako da će u časopisu biti dobrodošli i tekstovi iz susjednih disciplina koji neguju takav pristup: prava, sociologije, filozofije, ekonomije itd. U časopisu se takođe neće davati prednost određenim pristupima i poddisciplinama unutar političke nauke (npr. komparativna politika, politička teorija, politička istorija). ... Tematska usmerenost časopisa sastoji se u blagom favorizovanju regionalno značajnih tema, tema kojima se bave regionalni autori, kao i stranih autora koji se bave regionalnim temama. To ne podrazumeva geografsku isključivost časopisa, mada znači da dominantno usmerenje časopisa neće biti prenošenje trendova i tokova unutar svetske političke nauke, već radije usvajanje standarda. Nije reč o tome da se nacionalni provincijalizam proširi u regionalni provincijalizam, nego da se pomogne u promociji regionalnih autora i pozicioniranju nacionalnih politologija u novom regionalnom i širem evropskom i svetskom okruženju. Preuski okviru u kojima su se u poslednjih dvadeset godina razvijale regionalne politikologije rezultirali su upravo u onoj vrsti provincijalizma u kojoj se ili nisu dosledno poštovali profesionalni standardi ili, kada jesu, nije postojalo referentno naučno okruženje da se adekvatno vrednuju."

gije. Kvantitativna analiza sadržaja tih časopisa imala je na samom početku tri ograničenja. Istraživala sam sve brojeve časopisa od početka njihova objavljivanja do trenutka mog istraživanja,¹⁷ osim u slučaju *Političke misli* jer primjerci časopisa prije 1996. godine (do vol. 33) nisu bili dostupni u elektroničkom izdanju i ne mogu se pretraživati internet-ski. Kod stručnog časopisa *Političke analize* ne postoji kategorija ključnih riječi. Moje istraživanje nije obuhvatilo časopis *Međunarodne studije* jer nije dostupan u elektroničkom obliku, a moje je istraživanje fokusirano na elektroničku građu. Četiri analizirana časopisa nesumnjivo su reprezentativan uzorak koji može pokazati trendove istraživanja u hrvatskoj politologiji. Ukupan broj radova koje sam analizirala u istraživanom razdoblju je 1969. Na kraju treba napomenuti da kvantitativna analiza sadržaja nije pokazatelj kvalitete radova koji se bave regijom, ali je svakako pokazatelj aktivnosti i interesa znanstvenika za regiju kao predmet istraživanja.

Globalne studije regije

Rasprava u prethodnome odjeljku pokazala je da je, kada promatramo istraživanja Hrvatske u kontekstu regije, zapravo riječ o dvjema regijama za pripadnost kojima su se hrvatski politolozi (i svi drugi koji su objavljivali u istraživanim časopisima) mogli odlučiti u istraživanju. Na osnovi prethodne teorijske rasprave analizom naslova i ključnih riječi utvrđivalo se postojanje različitih pojmova i sintagmi koje se mogu povezati s dvama temeljnim pojmovima kojima se Hrvatska pridružuje, kao i postojanje drugih koncepta vezanih uz

¹⁷ Srpanj 2012.

Tablica 4. Učestalost upotrebe regionalnih odrednica u analiziranim časopisima

Traženi pojam	Naslov	Ključne riječi
Balkan	12	1
Zapadni Balkan	0	0
Balkanski poluotok	0	0
Jugoistočna Europa	2	2
Jugoistok Europe	0	1
Srednja Europa	3	1
srednjoeuropski	0	0
Srednja i Istočna Europa	0	1
Centralna Europa	0	0
centralnoeuropski	0	0

Tablica 5. Pregled globalnih regionalnih studija s obzirom na znanstvenu klasifikaciju

Vrsta članka	Zastupljenost
Izvorni znanstveni	10
Pregledni	3
Prethodno priopćenje	1
Prikaz knjige	5
Recenzija	1
Pogledi	1
Ukupno	21

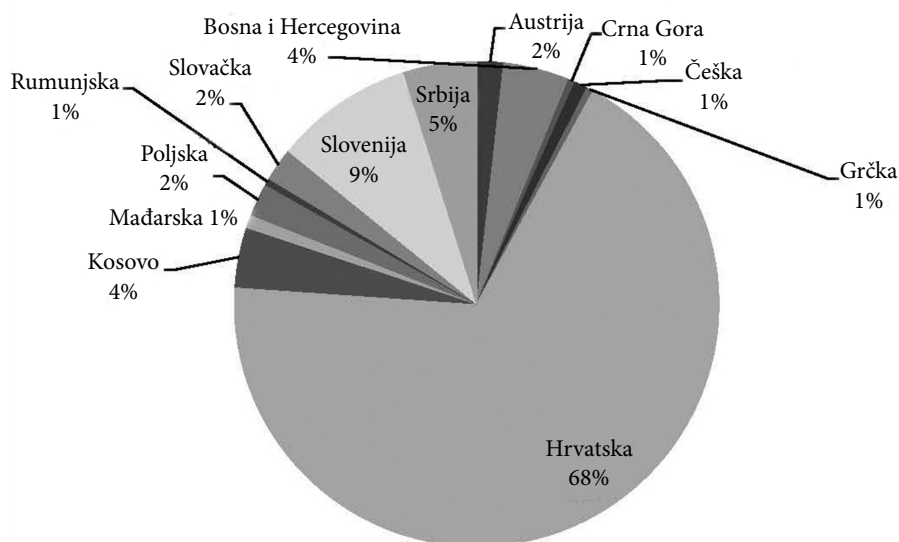
potencijalne regije kojima se Hrvatska može pridružiti (v. tablicu 4.).

Pokazuje se da tekstovi koji istražuju regiju kojoj pripada Hrvatska najčešće upotrebljavaju termin Balkan. Termin Zapadni Balkan, koji se često upotrebljava u javnom diskursu,¹⁸ nije prona-

đen ni u jednom tekstu, kao ni termini Balkanski poluotok i Centralna Europa. Kada dobivene rezultate prikazemo s obzirom na znanstvenu klasifikaciju radova koja postoji u hrvatskim društvenoznanstvenim časopisima, isključujući časopis *Političke analize* koji je kao stručni časopis nema, dobivamo presjek koji prikazuje tablica 5. Usporedimo li ukupan broj članaka koji u naslovu imaju odrednicu globalne studije regije s ukupnim brojem analiziranih članaka (1969), vidimo da je tek 0,6% produkcije posvećeno regiji Balkana kao cjelini, i po 0,1% Jugoistočnoj i Srednjoj Europi.

¹⁸ Termin Zapadni Balkan upotrebljavaju tijela EU-a, europski političari, a nalazi se i u službenim dokumentima EU-a, pa tako *Enlargement Directorate-General* u Strategiji proširenja EU-a za 2011. i 2012. godinu COM(2011) 666 upotrebljava termin *Western Balkans*, koji sukladno spomenutoj strategiji uključuje i Hrvatsku (u trenutku predavanja članka u časopis).

Dijagram 1. Udio studija zemalja u časopisu *Politička misao*

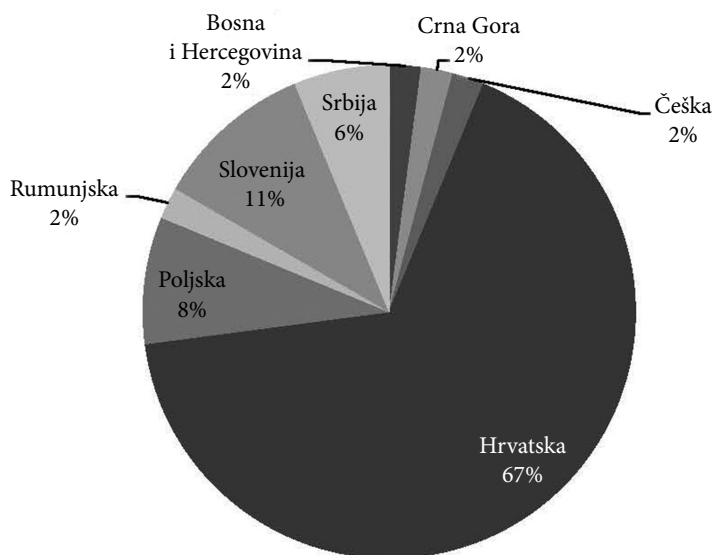
Prema rezultatima koje nam daje pretraživanje *Političkih analiza*, vidljivo je da ni regija Srednja Europa ni regija Balkan nisu privlačna istraživačka tema hrvatskim politolozima, niti je smatraju naročito aktualnom. Unutar 15 godina obuhvaćenih istraživanjem *Političke misli* postoji samo sedam izvornih znanstvenih članaka, dakle objavljuje se otprilike jedan članak u dvije godine na temu regije. *Anali Hrvatskog politološkog društva* u osam godina sadrže samo dva teksta s temom regije kao cjeline, dakle prosječno jedan tekst u četiri godine. I na kraju, *Političke perspektive*, unatoč tome što su regionalni časopis, u tri broja objavile su tek jedan prikaz knjige s temom regije.

Unutarregionalne studije Srednje Europe i Balkana: sužena regija

Namjera ovog rada nije raspetljati ili rasjeći gordijski čvor pripadnosti Hrvatske određenoj regiji, već istražiti kako tu pripadnost vide hrvatski politolozi (i

drugi koji objavljuju u ovim časopisima, iako su najveći dio radova napisali hrvatski politolozi). U odgovoru na to pitanje može nam pomoći pregled zemalja koje istražujemo, odnosno to kako znanstvena zajednica vidi regionalni identitet, uz pretpostavku da će veća frekvencija biti kod onih zemalja koje su nam regionalno bliže. Stoga se moje sljedeće pitanje odnosilo na frekvenciju prisutnosti tekstova koji u naslovu ili ključnim riječima imaju sljedeće zemlje (pripadnice regije Jugoistočne i Srednje Europe): Albaniju, Austriju, Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Cipar, Crnu Goru, Češku, Grčku, Kosovo, Njemačku, Mađarsku, Makedoniju, Moldaviju, Poljsku, Rumunjsku, Slovačku, Sloveniju, Srbiju, Švicarsku, Tursku i, naravno, Hrvatsku. Kružni dijagrami (1-4) ilustriraju postotnu zastupljenost tekstova u istraživanom periodu koji se bave nekom zemljom u istraživanim regijama i časopisima, a radi vizualno prihvatljivijeg prikaza podataka iz grafičkog su prikaza isključene sve zemlje o kojima ne postoji ni jedan tekst.

Dijagram 2. Udio studija zemalja u časopisu *Anali Hrvatskog politološkog društva*

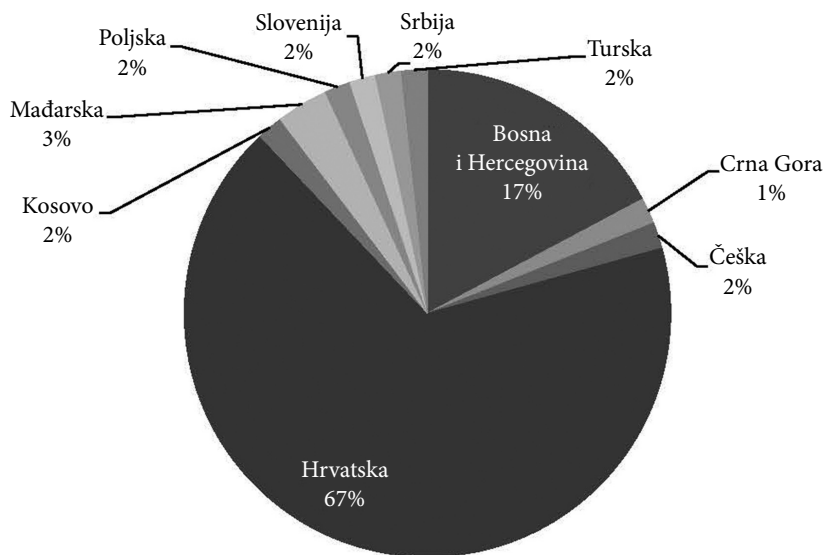
Ni u jednom od časopisa koje izdaje Fakultet političkih znanosti u promatranom razdoblju nema ni jednoga teksta o Albaniji, Bugarskoj, Cipru, Makedoniji ili Moldaviji. *Politička misao* obrađuje Austriju, koja s Hrvatskom ima razmjerno uske povijesne veze, u četiri teksta, Grčku u samo jednom tekstu i Slovačku u pet tekstova. Češka je zemlja kojoj su svoje retke posvetili *Politička misao* s dva teksta i *Anali* s jednim tekstom. Rumunjska je tema samo jednog teksta u svakom od dvaju časopisa. Turska kao tema hrvatskih politoloških časopisa, za razliku od popularnosti koju su u javnosti postigle turske sapunice, pojavljuje se samo jedanput (tek 2010. godine u *Političkim analizama*).

Časopisi u izdanju isključivo Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu 70% i više tekstova posvećuju Hrvatskoj, a i u *Političkim perspektivama* nalazi se 50% tekstova koji kao temu imaju Hrvatsku. Kako bih dobila omjer zastupljenosti zemalja iz regije odnosno regija, iz daljnje

sam analize isključila tekstove posvećene Hrvatskoj, a s obzirom na njihov regionalni karakter isključila sam i *Političke perspektive*. Pokazalo se je da je najviše tekstova nakon Hrvatske posvećeno Sloveniji i Srbiji. Najdugovječniji od istraživanih časopisa ujedno je i najraznolikiji kad je riječ o istraživanju regije. Čak su četiri zemlje zastupljene iznad deset posto: Slovenija (21 tekst), Srbija (11 tekstova), Bosna i Hercegovina (10 tekstova) i Kosovo (9 tekstova). Prvi susjed, Slovenija, u znanstvenim časopisima ima 29 tekstova, odnosno zastupljenost od 31%, dok drugi najbliži susjed, Bosna i Hercegovina, snažno dominira u *Političkim analizama*.¹⁹ Određeno odstupanje od ostalih rezultata predstavlja 25% zastupljenosti Poljske u časopisu *Anali*, odnosno 4 teksta, što je samo

¹⁹ Riječ je o tematu iz broja 4, "BiH – 15 godina nakon Dayton" (6 tekstova) i tematu iz broja 10, "Bosna i Hercegovina – Život pod protektoratom" (3 teksta).

Dijagram 3. Udio studija zemalja u časopisu *Političke analize*

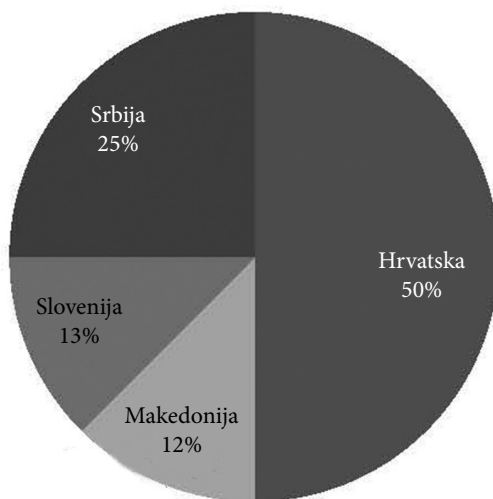

jedan tekst manje od Slovenije kao najzastupljenije nakon Hrvatske. Sudeći po ukupnoj domaćoj produkciji tekstova, hrvatski politolozi promatraju Hrvatsku mnogo uže od regije. Objavljeni tekstovi praktički sužavaju regiju na zemlje bivše Jugoslavije. Suprotno zaključku do kojeg su došli Schneider, Bochsler i Chiru, koji analiziraju tekstove iz komparativne politike u Srednjoj i Istočnoj Europi, da u Hrvatskoj "većina članaka uzima kao referentne točke zemlje Višegradske skupine" (Schneider i dr., 2012: 11), moje istraživanje pokazuje da su u Hrvatskoj glavna referentna točka i dalje zemlje bivše Jugoslavije, osobito Slovenija i Srbija. Od zemalja Višegradske skupine Hrvatska se komparativno analizira s Češkom i Poljskom samo u jednom članku, a sa Slovačkom u dva članka. Regionalni interes istraživača ostaje vezan uz zemlje bivše Jugoslavije, što se može objasniti dvama razlozima: jezična barijera je najmanja, a s obzirom na to da je to područje bilo jedna država, istraži-

vaćima su prilike u susjednim zemljama ostale poznate.

Sužavanje regije dodatno nam pokazuje i dijagram 5 na str. 158. Svrha analize vidljive iz dijagrama 5 bila je usporediti kakav je odnos između regionalne orijentiranosti i dvaju procesa koji su Hrvatsku zaokupljali od njezina osamostaljenja – procesa pristupanja Europskoj Uniji i procesa pristupanja NATO-u. Dijagram 5 prikazuje tekstove koji, osim Hrvatske i neke od navedenih 20 zemalja, obrađuju Hrvatsku u kontekstu Europske Unije i NATO-a kako bih utvrdila zastupljenost tih tekstova u odnosu na one koji obrađuju samo Hrvatsku ili Hrvatsku i neku drugu zemlju iz okruženja. Kada iz analize isključimo velik broj tekstova koji se bave isključivo Hrvatskom (usp. dijagrame 1-4), pokazuje se da je najviše tekstova posvećeno Hrvatskoj i EU-u, što je u skladu s činjenicom da je proces pristupanja Uniji bio ključan politički proces u posljednjih dvadesetak godina (*Politička misao* – 63%, *Anali*

Dijagram 4. Udio studija zemalja u časopisu *Političke perspektive*

Hrvatskog politološkog društva i Političke analize – 72%, dok *Političke perspektive* u promatranom razdoblju nisu obrađivale tu temu). Hrvatska i Srbija zajedno su prisutne u tri isključivo hrvatska časopisa s udjelom od 10% u *Analima*, 13% u *Političkoj misli* te 14% u *Političkim analizama*. Hrvatska i Slovenija zajedno se pojavljuju u *Političkoj misli* u 9% tekstova i *Političkim analizama* u 14% tekstova o zemljama u regiji, dok su u *Političkim perspektivama* jedini primjer komparativne analize u kojoj se Hrvatska istražuje uz još neku zemlju. Hrvatska i Bosna i Hercegovina zajedno se obrađuju u 9% promatranih tekstova u *Političkoj misli*, a Hrvatska i Crna Gora u 10% tekstova u *Analima*. U ovom razdoblju fokus istraživača nije bio usmjeren na regiju, već na političke procese kojima je pripisivana najveća politička i društvena važnost.

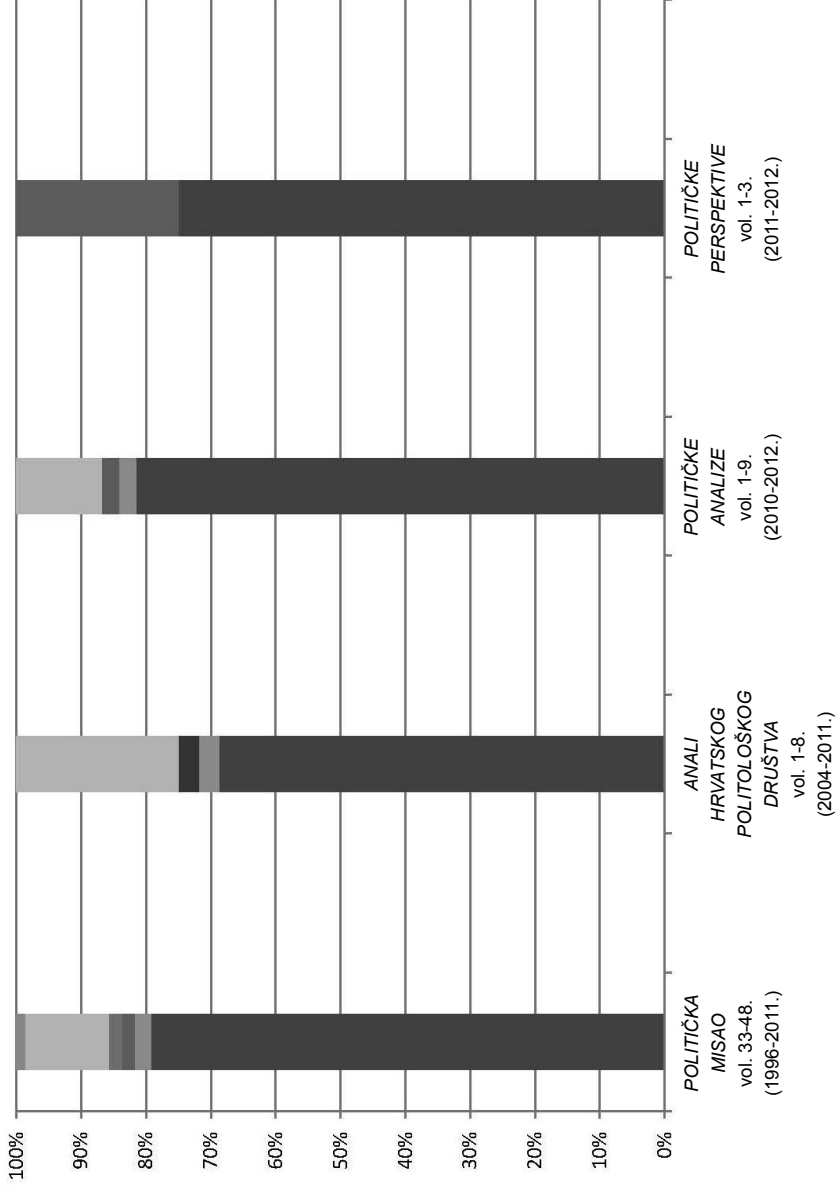
Zašto ne istražujemo vlastitu regiju?

Analiza radova u hrvatskim politološkim časopisima pokazala je da su stu-

dije slučaja najviše zastupljene, osobito one o samoj Hrvatskoj. Pojavljuje se i manji broj binarnih studija s ciljem pružanja deskriptivnih informacija o prisutnosti nekog fenomena u pojedinom slučaju te utvrđivanja sličnosti i razlika u pogledu analiziranog fenomena.

Regija više nije “uzbudljivo” geografsko područje istraživanja znanstvenicima iz svijeta kao što je bila 1990-ih, pa se i broj stranih istraživanja o regiji i zemljama u regiji smanjio. Istraživanje regije sada ostaje prvenstveno u rukama domaćih znanstvenika. Ako se vratimo Szantonovim kriterijima koji su nužni za kvalitetnu izradu regionalnih studija, jasno je da hrvatski znanstvenici imaju izuzetnu komparativnu prednost pred istraživačima iz ostatka svijeta: poznavanje jezika, povijesti, političkih stajališta, istraživačkih izvora i interpretacija. Također, ne treba zanemariti ni to da bi terensko istraživanje koje bi provodili hrvatski znanstvenici bilo jeftinije u smislu plaćanja anketara i obrade poda-

Category	Dark Gray (%)	Medium Gray (%)	Light Gray (%)
POLITIČKA MISAO (1996-2011.)	~82	~15	~3
ANALI HRVATSKOG POLITOLOŠKOG DRUŠTVA (2004-2011.)	~72	~18	~10
POLITIČKE ANALIZE (2010-2012.)	~82	~10	~8
POLITIČKE PERSPEKTIVE (2011-2012.)	~85	~15	~0

taka na lokalnim jezicima. Istraživanje Schneidera i dr. pokazuje da “više od 3/4 (75,5%) članaka u njihovu uzorku²⁰ nije nikada citirano” (Schneider i dr., 2012: 4). Njihov uzorak, koji obuhvaća i Hrvatsku, upozorava na zabrinjavajuće stanje discipline u istraživanim zemljama, a moje istraživanje potvrdilo je njihove nalaze. Uzevši u obzir nedostatak istraživanja o ovom dijelu svijeta, komparativne prednosti lokalnih znanstvenika i stanje citiranosti, postavlja se pitanje zašto hrvatski politolozi ne iskoriste svoje komparativne prednosti i pružanjem znanja o regiji ne promijene status citiranosti tekstova znanstvenika iz Hrvatske? Jedan od razloga zašto hrvatski politolozi ne istražuju regiju Balkana/Jugoistočne Europe vjerojatno su negativne konotacije koje se vežu uz pojmove Balkan i balkanizacija, a koje je postkolonijalna kritika, koju su na području Balkana predvodili radovi Marie Todorove (1997), pokušala otkloniti. Drugi je razlog to što male zemlje poput Hrvatske nisu imale sredstava, a ni potrebe, kao što su to imale velike sile, za razvoj regionalnih studija. Podaci prikupljeni ovim istraživanjem upućuju na formuliranje hipoteze o podrazvijenosti discipline komparativne politike u Hrvatskoj. Ta bi hipoteza trebala biti provjerena komparacijom ovdje dobivenih rezultata s, na sličan način prikupljenim, podacima o drugim disciplinama političke znanosti: političkom teorijom, javnim politikama i međunarodnim odnosima.

²⁰ Njihov uzorak čine časopisi koji se izdaju već 20 i više godina u sljedećim zemljama Srednje i Istočne Europe: Bugarska, Hrvatska, Češka, Mađarska, Makedonija, Moldavija, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija i Srbija.

Zaključak

U prvom dijelu rada regionalne studije smještene su pod okrilje komparativne politike i daju se njihove teorijske i metodološke odrednice. Taj dio rada daje i prikaz razvoja regionalnih studija te uloge koju danas imaju u političkoj znanosti. Epistemološka kriza regionalnih studija proizlazila je iz određenog imperijalnog karaktera kojim su bile obilježene kako bi proizvodile strateško znanje za vojne i političke ciljeve velikih sila. Najvećim dijelom ta je epistemološka kriza prevladana kako su se iskristalizirale prednosti (v. tablicu 1.) koje regionalne studije pružaju društvenim znanostima prilikom testiranja univerzalnosti teorija i hipoteza. Svako istraživanje treba biti preispitano zbog onoga što pretpostavlja, onoga što skriva i onoga što uzima za dano, a regionalne studije pravi su poligon za takva testiranja. Ako su predmet istraživanja regionalnih studija regije, postavlja se pitanje kako odrediti neku zemljopisnu cjelinu kao regiju, stoga svoj rad nastavljam prikazom problema s kojima se najčešće susrećemo pri određivanju regionalne pripadnosti, uzimajući za primjer Hrvatsku. Rad donosi prikaz regionalne pripadnosti Hrvatske u literaturi, gdje je ona iste godine primjenom istih istraživačkih koncepata smještena u dvije različite regije (Srednju Europu i Balkan). Ta teorijska dualnost dovodi nas do istraživačkog dijela rada u kojem se analizira sadržaj politoloških časopisa kojima je Fakultet političkih znanosti u Zagrebu izdavač ili suizdavač kao indikator stupnja relevantnosti i aktualnosti koji hrvatski politolozi pridaju svojoj regiji i temama iz regije ili dvjema regijama u koje Hrvatsku smješta literatura.

Rezultati kvantitativne analize sadržaja tekstova objavljenih u časopisima

kojima je Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu izdavač ili suizdavač pokazuju usmjerenost istraživanja na Hrvatsku (50-70%). Moje istraživanje, koje je uključilo 1969 radova objavljenih u razdoblju od 1996. do 2012. godine, pokazalo je da je Hrvatska glavni predmet istraživanja hrvatskih politologa, dok su glavne komparativne točke u regiji zemlje bivše Jugoslavije, iako je takvih radova malo. Nalaz je suprotan onome koji su 2012. godine objavili Schneider i dr. (2012) sa Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti, koji zaključuju da Hrvatska kao referentne točke uzima zemlje Višegradske skupine.

Unatoč svim istraživačkim prednostima i popriličnoj akademskoj slobodi koja je postojala na Fakultetu političkih znanosti čak i za vrijeme jugoslaven-skog režima,²¹ čini se da je podrazvijeno discipline komparativne politike još

uvijek jedno od obilježja političke znanosti u Hrvatskoj. Ta hipoteza daje se naslutiti istraživanjem segmenta komparativne politike – regionalnih studija. Njezina provjera otvara prostor za dizajn novog istraživanja koje bi kompariralo zastupljenost pojedinih potpodručja političke znanosti u radovima domaćih istraživača. To istraživanje moglo bi se provesti analizom časopisa sličnom onoj provedenoj u ovom radu, komparirajući zastupljenost teorijskih i komparativnih radova te radova iz potpodručja međunarodnih odnosa i javnih politika. Još dublji uvid u stanje discipline komparativne politike pružila bi kvalitativna analiza radova identificiranih u ovom istraživanju u pogledu istraživačkih strategija primijenjenih u njima te pružanja odgovora na pitanje koji se epistemološki ciljevi u njima postavljaju i ostvaruju.

²¹ Fakultet političkih znanosti u Zagrebu osnovan je 1962. godine i najstarija je “znanstvena institucija s područja političke znanosti u ovom dijelu Europe i jedini studij političkih znanosti u Republici Hrvatskoj” (<http://www.fpzg.unizg.hr/index.php?q=/o-fakultetu>, pristupljeno 10. rujna 2012). Kao institucija nije bio pod direktnom ideološkom kontrolom Komunističke partije, za razliku od raznih partijskih političkih škola.

LITERATURA

- Almond, G., Verba, S. (1989) *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. California: Sage.
- Basedau, M., Köllner, P. (2007) Area Studies, Comparative Area Studies and the Study of Politics: Context, Substance and Methodological Challenges. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft* 1 (1): 105-124.
- Bates, R. H. (1997) Area Studies and the Discipline: A Useful Controversy?. *Political science and Politics* 30 (2): 166-169.
- Bideleux, R., Jeffries, I. (2007) *A History of Eastern Europe. Crisis and Change*. London i New York: Routledge.
- Collier, D. (ur.) (1979) *New Authoritarianism in Latin America*. New Jersey: Princeton University Press.
- Daalder, H. (1962) *The Role of Military in the Emerging Countries*. The Hague: Moulton & Co.
- Daalder, H. (2002). The Development of the Study of Comparative Politics, u: H. Keman, ur., *Comparative Democratic Politics*. London: Sage: 16-31.
- Eisenstadt, S. N. (1963) *The Political Systems of Empires*. London: Free Press.
- Hanson, S. E. (2009) The Contribution of Area Studies, u: T. Landaman, N. Robinson, ur., *The Sage Handbook of Comparative Politics*. London: Sage: 159-174.
- Huntington, S. P. (1991) *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press.
- Johnson, L. R. (2002) *Central Europe. Enemies, Neighbors, Friends*. New York: Oxford University Press.
- Kasapović, M. (2007) Regionalna komparatistika i Istočna Europa: kako se raspala Istočna Europa. *Analiza Hrvatskog politološkog društva* 4 (1): 73-97.
- Lampe, J. R. (2006) *Balkans into Southeast Europe*. New York: Palgrave.
- Lijphart, A. (1999) *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Linz, J. J., Stepan, A. (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Mazower, M. (2002) *The Balkans*. New York: The Modern Library.
- Middell, M., Naumann, K. (2010) Global history and the spatial turn: from the impact of area studies to the study of critical junctures of globalization. *Journal of Global History* 5: 149-170.
- Petek, A., Petković, K. (2007) Nastavni programi u komparativnoj perspektivi: curricula studija političke znanosti na trinaest zapadnih sveučilišta i škola i Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, u: M. Kasapović, ur., *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., Nanetti, R. Y. (1993) *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Pye, L. W. (ur.) (1975) *Political Science and Area Studies. Rivals or Partners?*. Bloomington: Indiana University Press.
- Razsa, M., Lindstrom, N. (2004) Balkan Is Beautiful: Balkanism in the Political Discourse of Tudman's Croatia. *East*

- European Politics and Societies* (18): 628-650. (CPPCEE 2011) (dostupno na: www.disc.ceu.hu/data).
- Said, E. W. (1999) *Orijentalizam*. Konzor: Zagreb.
- Schneider, C. Q., Bochsler, D., Chiru, M. (2012) *Comparative Politics Publications in Central and Eastern Europe*
- Todorova, M. N. (1997) *Imagining the Balkans*. New York: Oxford University Press.
- Weber, M. K. E. (1905) *Die protestantische Ethik und der "Geist" des Kapitalismus*. Tübingen: Mohr.

Focus Studies of Geographically Connected Countries: Analysis of Regionally Oriented Studies in Political Science Publications 1996-2012

SUMMARY This article studies the focus studies of geographically connected and geographically not connected countries, i.e. regional and comparative regional studies. In the first part of the article, a description of the role and development of this type of studies as a subdiscipline of comparative politics is provided. In the second part, I present the results of quantitative analysis of the content of articles published in the academic journals published or co-published by the Faculty of Political Science, University of Zagreb. The objects of analysis are regional studies of South-East Europe published in the journals. The main goal of this article is to determine which countries in their regional surroundings are researched the most by Croatian political scientists (and other authors who publish such articles in Croatian or English language in those journals), and which countries Croatia is most often compared to. This research has shown that, with regard to studies of the region, Croatian political scientists mostly focus on the countries of the former Yugoslavia.

KEYWORDS regional studies, comparative regional studies, Croatia, South-East Europe, Middle Europe